

TÜRK DEVRİMİNİN YÜZÜNCÜ YILINDA

ANAYASA KAVRAMINA FELSEFEYLE BAKMAK

Sadettin Elibol(*)

Yaşadığı dönemde değeri yeterince bilinmemiş Prof. Dr. Mümtaz Soysal'ın şahsında bütün namuslu (gerçekçi) anayasa hukuku uzmanı bilim adamlarına saygıyla.

Bu metinde, “anayasa” kavramına son çözümlemede olgusal gerçekler zemininde felsefeyle bakılması denenecektir.

Felsefeyle bakış, doğal olarak “Anayasa”yı, içinde yer aldığı temel kavramlar bütünü bağlamında açıklamayı gerektirir.

“Millet”, “devlet” ve “anayasa” sözcükleri kavramsal bir bütün oluşturur. Burada anılan kavramlar, ait oldukları bütün içinde -ilişkileri de dikkate alınarak- açıklığa kavuşturulacaktır.

Millet, uzunca sayılabilecek bir tarihsel süreçte -belli bir toprak (vatan) üzerinde- ortak dil, tarih ve kültürle yaratılan değerler, davranışlar ve idealler varlığı olarak kendini gösterir; bunları güçlendirdiği ölçüde geleceğe uzanır.

Kuşkusuz millet içinde ana toplumla entegre olmuş farklı (etnik) kökenden gelen insanlar bulunabilir.

Millete temel özelliğini kazandıran ana kitle (ya da eksen toplum), devletin kuruluş sürecinde yaratıcı – belirleyici “asabiye” durumundadır; farklı kökenden gelenler bu “asabiye”nin çekim alanına girerek kaderlerini onunla birleştirirler; başka bir ifadeyle tasada ve kıvançta beraber olurlar. Tam da bu nedenle millet, belli bir psikolojiyi dışı vuran ontolojik bir gerçeklik durumuna gelir.

İbn-i Haldun, milleti yaratan dinamizmin (asabiyenin) gücü devam ettiği sürece, onun çekim alanına girerek entegre olmuş olanların sorun oluşturmayacaklarını belirtir; ancak tersi durumda sorun yaratabileceklerine işaret eder.

Devlet, milletin kolektif ruhunu güce dönüştüren iradedir. İbn-i Haldun’un kavramıyla söylemek gerekirse “kurucu-yaratıcı asabiye”nin somutlaşmasıdır.

“Kurucu-yaratıcı asabiye” ile devlet arasında karşılıklı bir etkileşim süreci yaşanır; ikisi birbirini beslediği sürece yıkıcı sayılabilecek bir sorun görülmez.

İbn-i Haldun, ayrıca “kurucu-yaratıcı asabiye” (irade)nin varlığını koruduğu sürece ortaklık kabul etmediğini, etmeyeceğini de vurgular. Bu durumda onun varlığını somutlaştıran devlet de ortaklık kabul etmez.

Devlet olmanın “tunç yasası” olarak tanımlanan bu nitelik, anlaşılabilirliği gibi şirket kurulumu ve işleyişiyle asla bağdaşmaz.

Millet, kendi vatanında (ya da mülkünde) egemenliği devlet aracılığıyla kullanır.

Vatanın, mülkün tapusu da doğal olarak millete, dolayısıyla devlete aittir. Devlet, ontolojik açıdan tekil varlık olduğu için kendine kayıtlı “mülkün tapusu”nu deldirtmez. Daha açık söylemek gerekirse devlet kendi milleti içinde birtakım toplumsal gruplar (örneğin dinsel ve etnik topluluklar) yaratarak “mülkün tapusu”nu hisseli bir belgeye dönüştüremez. Çünkü bu, hem kendisinin hem de milletin intiharı olur.

Tarihsel süreç, “mülkün tapusunu” deldirterek varlığını sürdüren bir devlet, dolayısıyla millet örneğine tanıklık etmiyor.

Modern zamanlarda devlet, bilindiği gibi anayasası olan tekil bir varlıktır. Kuşkusuz bu özelliği onu “aşkın varlık” kılmaya yetmez.

Anayasa, “devletin çatısını kuran ve hukuksal temelini oluşturan kurallar bütünü” olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi anayasa devletin “kimlik kartı” durumundadır.

Hukuksal yapı olarak anayasanın kökeni, milletin tarihsel süreçteki politik geçmişinden kaynaklanır. Bu nedenle hiçbir anayasa “renksiz” olamaz; tam tersine, milletin politik kimliğini resmeder; onun rengini taşır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da temel esprisini Bağımsızlık Savaşıyla oluşan “kurucu asabiye”den alır. Değiştirilemez ilkelerde ifadesini bulan espri (asabiye) Türk milletinin “kimlik kartı”nı oluşturur.

* Felsefeci, yazar.

İmparatorluk geçmişi tahayyülüyle bile olsa var olan millet (ve devlet) varlığının “kimlik kartı” yok sayılamaz.

Anımsanabilir: Osmanlı geçmişimizin “en uzun yüzyılı” olarak tanımlanan son yüzyıl, bu “kimlik kartı”nın edinilmesinde belirleyici dinamik olmuştur. Kelimenin tam anlamıyla kargaşa, çözülme ve dağılma süreci olan bu yüzyıl sonlarında Misak-ı Milli coğrafyasında Bergson’un ifadesiyle söylemek gerekirse “yaratıcı bir hayat hamlesi” gösterilmiş; öncelikle vatan, dil, tarih ve değerler temelinde millet varlığa gelmiştir.

Mevcut Anayasa, kuşkusuz bireysel haklar ve özgürlükler açısından bazı sorunlar içermektedir. Buna rağmen, ilk dört maddede ifadesini bulan kurucu espri (ya da irade) millet varlığının “kimlik kartı” niteliğindedir.

Millet varlığı, tekrarlamak pahasına belirtelim ki adsız bir kalabalık (ahali) değildir; tam tersine felsefe, bilim, sanat ve edebiyat alanındaki katkısıyla insanlık tarihinin yaratıcı, kurucu ve belirleyici halkları arasında yer almış bir milletin Misak-ı Milli coğrafyasını vatan edinen Batı koludur. Bu coğrafyanın Doğu ve Batı dünyası tarafından “Türkiye” (Türklerin ülkesi) olarak adlandırılmış olması da tarihsel ve olgusal bir tescil anlamı taşır.

Siyasal tarih gösteriyor ki kendi milletinin tarihsel ve olgusal gerçekliğini yadsıyan, dahası bunu anayasasına yazmış bir parlamento örneği yoktur.

Görünen ve bilinen açık: Batı (ve uzantıları), söz konusu tarihsel ve olgusal gerçekliğin adını içermeyen bir anayasa istiyorlar.

Anayasanın esprisini oluşturan millet varlığı (ve milli devlet) karşıtlığı, Batı’nın genelde Doğu, özelle Türkiye için tedavüle soktuğu araçsal kavramlarla (çok kültürlülük, çok dillilik vb.) sürdürülüyor. Bu ve benzeri araçsal kavramlar, Batı acentesi durumundaki figürlerle sürekli gündemde tutularak millet varlığı (ve milli devlet) konusunda kuşkular yaratılıyor.

Yazılı ve görsel medyada, uzun süredir bu araçsal kavramları dillerine pelesenk edenler, Batı’da Türkiye ve benzeri ülkelere önerilenlerin tam tersine pratikler geliştirildiğini görmezden geliyorlar.

Sorulması gereken şu; Batı, kendi yapmadığını Türkiye’ye neden yaptırmak istiyor?

Batı’nın Türkiye ile ilişkilerinde görülen bu olgusal çelişkinin temelinde, “Doğu Sorunu’nun, yüzyıl önce burada karşılaştığı Bağımsızlık Savaşı nedeniyle istenilen biçimde çözülememiş olması yatıyor.

Batı’nın kendi tanımladığı bu sorunun çözümü, söz konusu araçsal kavramlarla belirtmek gerekirse millet varlığının çok dilli, çok halklı, çok kültürlü gruplar yığılmasına (amorf kalabalığa-ahaliye) dönüştürülmesiyle mümkün olabilecektir. Tam da bu nedenle ülkemizde konuyla doğrudan ilgili olanlar, çözüm operasyonunu anayasa yoluyla gerçekleştirmeye özendiriliyorlar. Ne yazık ki özendirilenlerin çoğu araçsal kavramlarla yürütülen demagojinin büyüsüne kapılmış görünüyorlar.

Evet, Batı, yüzyıl önce tanımladığı “Doğu Sorunu”nu çözmekte kararlı ve ısrarlıdır. Çünkü Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’yu istenen biçime dönüştürebilmenin önünde duran, direnen “kilit ülke” konumundadır.

Batı, Soğuk Savaş sürecinde kullanmanın bedeli olarak askıya almak zorunda kaldığı “çözüm politikası”nı 1990’lı yıllardan itibaren uygulamaya koymuş bulunuyor: Kilitin, ev sahibini özendirerek kırılması.

Türkiye, öyle görünüyor ki önümüzdeki süreçte, milleti ve devletiyle ya intiharı ya da yaşamayı seçecektir.

Tarihsel süreç, milli devlet olarak kurulan, fakat zamanla federal nitelik kazanarak yaşayabilen hiçbir devlet örneği barındırmıyor. Kaldı ki başlangıçta federalizme dayanan devletlerde de (örneğin ABD, Almanya vb.) kurucu espri (irade) vardır. Çünkü devleti, Nurettin Topçu’nun bile vurguladığı gibi ancak ve ancak irade kurar. İrade de ontolojik açıdan tekil gerçekliktir. Tam da bu nedenle söz konusu ülkelerde bir “Amerikan Ulusu”ndan, bir “Alman Ulusu”ndan söz edilebiliyor. Örneğin, birinde bir yurttaş, “Yunan asıllı Amerikan’ım”, diğesinde “Türk asıllı Alman’ım” diyebiliyor.

Anılan ülkelerde eğitim de ulusal dille yapılıyor; bu, ortak kültürü ve değerleri yaratmanın ve güçlendirmenin birincil aracı olarak kabul ediliyor. Hiçbir toplum kesimine, kökenleri farklı olduğu için ayrı bir dille eğitim imkânı verilmiyor.

Federal ülkelerde bile olgusal durum buyken Türkiye Cumhuriyeti gibi bir milli devlet, Batı’nın (ve uzantılarının) özendirmesine kanarak intiharı seçemez. Çünkü bu seçim ne olgusal, ne vicdani ne de ahlaki temelde meşrulaştırılabilir.

Federal ABD “Amerikan Ulusu”nun, Fedreral Almanya “Alman Ulusu”nun devletiyken, anayasalarıyla durum tescilliyken, bütün pratikleri millet varlığını güçlendirmeye yönelikken ülkemizi yönetenler “milli intiharı” seçemezler.

Ünlü tarihçi A. Toynbee’nin ifadesiyle belirtmek gerekirse Batı, yüz yıl sonra yine “meydan okuma” rolündedir. Bu “meydan okuma”ya Türkiye’nin vereceği karşılık salt kendi adına değil, bütün Doğu adına olacaktır. Çünkü hem tarihsel misyonu, hem jeopolitik konumu bunu gerektiriyor.

1/1. "Türk" kavramı, bir etnik kökeni tanımlamaz; tam tersine Hun'dan Avar'a, Peçenek'ten Kuman'a, Uygur'dan Özbek'e, Kazak'tan Kırgız'a, Tatar'dan Gagauz'a çeşitli halkların üst adıdır. Kaldı ki bu halkların toplamına "Türk" adını veren de Doğu ve Batı dünyasıdır. Çünkü Türk, özellikle son bin yılda, her iki dünyanın şekillenmesinde etkin rol oynamıştır.

1/2. "Türk" kavramı, mevcut Anayasa'da doğal olarak herhangi bir etnisitenin adı olarak kullanılmaz. Farklı etnik kökenden olduğu halde toplumsal alışım ile entegre olmuş yurttaşları da içeren millet varlığının adı olarak yer almıştır. Tam da bu nedenle kimilerinin diline pelesenk ettiği "Türkler, Lazlar, Çerkezler, Kürtler" şeklinde başlayan klişe cümle hem mantıksal hem de olgusal açıdan yanlıştır.

1/3. Batı'da "ulus-toplum" sayılabilmenin ölçütü, toplum nüfusunun %60-65'inin aynı etnik kökenden geliyor olmasıdır; ülkemizde bu oran % 80'in üzerindedir.

1/4. Türkiye'de etnik kökeninden kurtulamamış bir yurttaş, federal devletlerde olduğu gibi "Çerkez kökenli Türküm", "Boşnak kökenli Türküm", "Tatar kökenli Türküm", "Arap kökenli Türküm", "Kürt kökenli Türküm" vb. demek durumundadır; böylece hem kökeninin hem de mensup olduğu milletin orununu paylaşmış olur.

1/5. Batı'nın yeni "meydan okuması" ekonomik düzeyde neoliberal politikalarla, psikolojik düzeyde söz konusu araçsal kavramlarla sürdürülüyor; zaman zaman terör destekçiliğiyle beslenebiliyor.

1/6. Trajikomik olan şu: Ütopik bir heves uğruna, bu "meydan okuma"ya karşı her alanda politika geliştireceği ve uygulayacağı yerde işbirliği yapabilen politik kadro, kendisini "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlayabiliyor. Tasfiyenin, geride muhafaza edilecek bir şey bırakmayacağını hâlâ göremiyor.

1/7. Ülkemizi hâlâ yöneten bu politik kadronun özellikle ilk üç isminin gençlik dönemlerinde bağlı oldukları "süper mürşit" in gerici, eklektik ve totaliter ütopyasında tasviri yapılan devlet de tekil (üniter) varlıktır; ona vücut veren de Türk milletidir.

Söz konusu üç ismin, aynı dönemlerde sempati duyduklarını bildiğim Nurettin Topçu'nun aynı nitelikteki ütopyasında da devlet tekil varlıktır; dayandığı temel de Türk milletidir.

1/8. Umalım ve dileyelim ki söz konusu figürler, gençlik dönemi ütopyalarında anlatılan tekil millet-tekil devlet vurgusunu anımsarlar; Batı'nın "çözüm" olarak dayattığı "milli intihar" suçuna ön ayak olmazlar.

1/9. Yaşamsal önem arz eden 2023 seçimlerine giderken oluşan "Millet İttifakı" da ne yazık ki ulus-toplum / ulus-devlet, dolayısıyla anayasa konusunda yeterince güven vermiyor; umarım saray takımının 2017 yılında ülkeye giydirdiği deli gömleği niteliğindeki "neopatrimonyal sultanlık" yerine bir dönem sarıldığı "çok milletli federal devlet anayasası" fantezisinin peşine düşerek hayal kırıklığı yaratmaz.